

HANS HANSEN :

Kriminalitet - forbrydelse og straf, Gyldendal 2000.

"HVEM BLIVER
KRIMINEL?"

Kriminaliteten har mange ansigter, mere eller mindre uhyggelige. Kriminaliteten involverer mange mennesker, ja velsagtens os allesammen, både som ofre og som udøvere. Den rækker fra den lille færdselsforseelse over det sorte arbejde til butikstyverier, røverier, vold og drab. Naturligvis er det de sidstnævnte ekstremt voldsomme kriminalitetsformer, der oftest optager sindene – også i kraft af, at de optager vores medier. Det er også udøverne af disse alvorlige kriminalitetsformer, vi tænker på, når vi taler om de kriminelle. For det er jo altid de andre, aldrig os selv. Men, som vi har set ovenfor, det er altså en sandhed med modifikationer.

Også når det gælder kriminalitet, kan man iagttage den såkaldte *Rosenthal-effekt* eller *den selvopfyldende profeti*: Det betyder i denne sammenhæng, at kriminaliteten forekommer der, hvor man forventer,

den vil forekomme. Man sætter mange kræfter og ressourcer ind på at efterforske og afsløre kriminalitet i visse grupper og i bestemte miljøer. Forventningerne opfyldes, men måske indebærer det, at man forsømmer at efterforske og afsløre helt andre typer af kriminalitet, der muligvis forekommer blandt andre personer i andre miljøer.

Når vi i det næste afsnit skal se på, hvem der bliver kriminel, er det imidlertid indlysende, at vi primært tænker på de egentlige straffelovsovertrædelser, som omfatter berigelsesforbrydelser, vold og røverier. Det er forbrydelser, som slet ikke er socialt accepterede i vores samfund; det er forbrydelser, som indebærer, at gerningsmændene – eller kvinderne – betragtes som *sociale afvigere*.

Portræt af en kriminel

- med udgangspunkt i statistikken

Alder: 15-39

Køn: Mand

Sociale forhold: »Svag« familiebaggrund, evt. præget af alkoholmisbrug, skilsmisse, vold m.v.

Skolegang: Kort, præget af problemer

Erhvervsuddannelse: Ingen

Bopæl: Storby / byområde

Erhverv: Intet fast / modtager overførselsindkomst

Fritidsinteresser: Præget af alkohol- og/eller stofmisbrug

Antal kriminelle forhold: Mange

2. Hvem bliver kriminel?

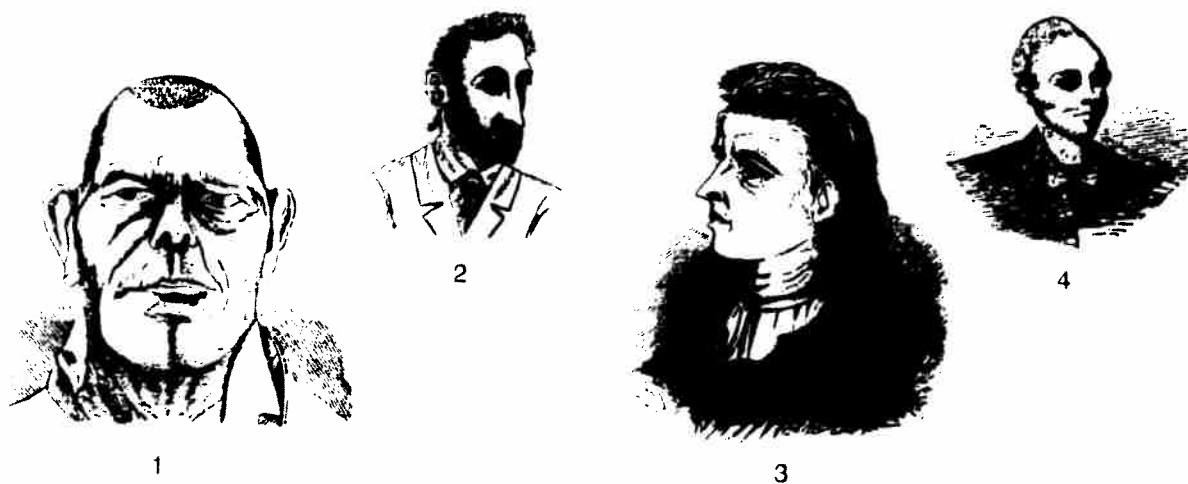
a. Biologiske teorier

Kriminologien blev grundlagt som selvstændig videnskabelig disciplin i 1800-tallet i tilknytning til andre videnskabelige discipliner såsom jura, biologi og lægevidenskab. I sidste del af århundredet var der en stærk udvikling i gang inden for naturvidenskaberne, inspireret af den engelske naturforsker Charles Darwin (1809-1882) og hans evolutionslære.

Den italienske læge Cesare Lombroso (1835-1909) hævdede, at forbrydere adskiller sig fra andre mennesker ved en række

markante fysiske kendetegn, som kunne måles og iagttages. Hans teori stemte fint overens med datidens dominerende *positivistiske videnskabssyn*, som lagde vægt på, at kendsgerninger, tilvejebragt ved iagttagelser, måling og vejning skulle være grundlaget for al videnskab. Lombroso forsøgte at identificere bestemte forbrydertyper ud fra målinger af bl.a. kraniets form og størrelse. Han hæftede sig især ved individer med lille kraniekapacitet, lav vigen-
de pande, fremspringende ansigtstræk og overudviklet kæbeparti. Man kan sige, han byggede videre på folkelige forestillinger om forbrydertyper. Han forsøgte også i

Figur 3. Lombrosos forbrydertyper

Her ses et udsnit af Lombrosos forbrydertyper fra 1876. Nr. 1 er syditaliensk landevejsrøver, nr. 2 tyv, nr. 3 en homoseksuel børnelokker og brandstifter, og endelig er nr. 4 gudsbespotter.

over
forkl
skrid
delig
D
er til
rolle
århu
krim
forbi
betø
esser
krim
forek
I I
serec
man
gelse
bryd
skull
efter
at ku
krom
for ki
loger
fysik
blanc
befol
godt
stige
dend
spise
derm
egen
biolo
være
De
gene
at no
inter
arvel
res, a
har ti

overensstemmelse med Darwins teorier at forklare kriminalitet som et arveligt tilbageskridt – en såkaldt *atavisme* – i den almindelige, generelle, fremadrettede udvikling.

Det må vel siges, at Lombrosos teorier er tilbagevist i dag. Dog har de spillet en rolle, der rækker langt ud over det 19. århundrede. For med Lombroso fik den kriminologiske videnskab et biologisk og forbrydercentreret udgangspunkt, hvilket betød, at man i mange år undlod at interessere sig for andre relevante faktorer, når kriminalitet skulle forklares eller eventuelt forebygges og bekæmpes.

I 1930'ernes nazistiske Tyskland praktiserede man således egentlig racehygiejne; man gennemførte kriminalitetsundersøgelser med det formål at finde frem til forbrydere eller potentielle forbrydere, som skulle forhindres i at forplante sig. Også efter 2. verdenskrig har nogle læger ment at kunne påvise en sammenhæng mellem kromosomafvigelser og forskellige former for kriminalitet. Og amerikanske kriminologer har hævdet, at firskåren og kraftig fysik er mere udbredte personlighedstræk blandt kriminelle end hos den øvrige befolkning. Men hertil er at sige, at det kan godt tænkes, idet straffelovskriminaliteten stiger med faldende social status, og faldende social status er ensbetydende med spisevaner, som let fremmer overvægt og dermed et særligt udseende. Men så er den egentlige årsag altså ikke nødvendigvis biologisk eller genetisk; den kan meget vel være den lave sociale status.

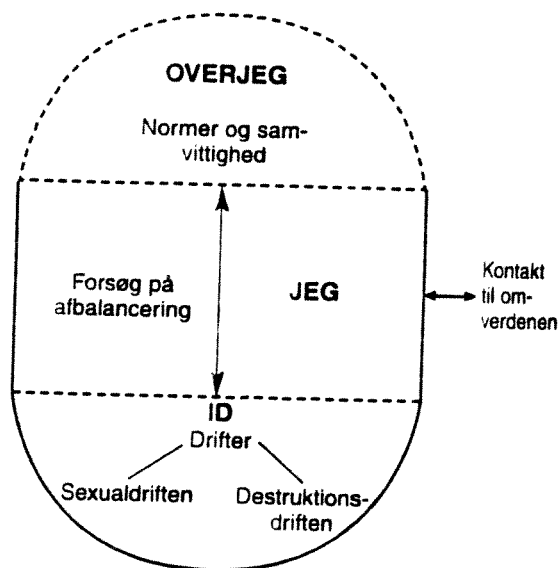
Den hastige udvikling inden for den genetiske forskning i 1990'erne indebærer, at nogle forskere også i de seneste år har interesseret sig for kriminalitetens mulige arvelighed. Men alt i alt må det konstateres, at de egentlige biologiske teorier ikke har tilslutning hos ret mange i dag.

b. Psykologiske teorier

Disse teorier tager udgangspunkt i individets psyke, individets personlighed. Man antager, at nogle individer har en særlig tilbøjelighed til at begå kriminelle handlinger, fordi de er psykisk disponerede for det. Til grund for disse antagelser ligger den personlighedsteori, der blev udviklet af den østrigske nervalg Sigmund Freud (1856-1939) i begyndelsen af 1920'erne.

Freud delte personligheden op i 3 lag: *Det (Id), jeg og over-jeg*. I almindelighed ved vi ikke noget om det 'et' (id'et), som er ubevidst og sæde for driftsimpulserne. Jeg'et dannes tidligt i barndommen, når barnet kan begynde at skelne mellem sig selv og omverdenen og oplever lyst og ulyst samt muligheden for selv at kunne påvirke disse oplevelser. Endelig er over-jeg'et den del af personligheden, der indeholder de etiske

Figur 4. Den enkle freudianske personlighedsmodel

Hvis personligheden kun har fået udviklet et svagt overjeg, bliver vægten forskudt til id'et – måske især til destruktionsdriften – og det kan føre til kriminelle handlinger.

og normmæssige forestillinger, som indlæres gennem opvæksten. Således hører samvittigheden hjemme i dette lag af personligheden. Over-jeg'et er med til at regulere vores lyster og drifter i forhold til omverdenen.

Hvis personlighedsudviklingen af en eller anden grund ikke er forløbet, som den burde, kan det tænkes, at individets driftsimpulser tager over. Resultatet bliver et individ, der ikke hæmmes af et over-jeg og derfor begår kriminelle handlinger uden nogen form for anger eller samvittighed. Der kan være tale om følelseskolde psykopater, hvis barndom har været præget af allehånde belastninger og mangel på intimitet, tryghed og kærlighed. Sådanne mennesker begår eksempelvis sædelighedsforbrydelser; en kvinde begæres uden hæmninger, og hun bliver voldtaget af en mand, hvis over-jeg ikke er udviklet på normal vis.

Måske kan kriminalitet udvikles hos folk, der er præget af holdningsløshed og lille viljestyrke; de har ikke hæmninger og lader sig lokke af alle fristelser, der kan fremme tilfredsstillelsen af deres lyster. Deres kriminalitet rækker fra de mindste rapserier og lejlighedsstyverier til omfattende tilfælde af bedrageri, dokumentfalsk og økonomisk kriminalitet i det hele taget.

De psykologiske teorier er fortsat relevante, når man drøfter årsager til kriminalitet. Det er da også sådan, at man i dag interesserer sig for de kriminelles psyke.

Som led i politiets opklaringsarbejde i relation til alvorlige forbrydelser har man i nogle tilfælde søgt at tegne psykologiske profiler af gerningsmændene. Det har der ved været muligt at indskrænke eftersøgningsarbejdet til kun at handle om bestemte mennesketyper, og faktisk har metoden vist sig anvendelig og givet resultat, selv om den må anvendes med stor forsigtighed.

Det er *retspsykiatrien*, der beskæftiger

sig med lovovertrædernes tilregnelighed. Man foretager mentalundersøgelser og tager stilling til, om kriminelle er egnede til straf. I en række tilfælde anbringes kriminelle på psykiatriske afdelinger med henblik på en egentlig helbredelse »for deres sygelige kriminalitetstilbøjelighed« i stedet for egentlig straf. Det må dog siges, at der i disse tilfælde oftest er tale om ganske svære psykiske lidelser – typisk skizofreni – som fx kan indebære, at den kriminelle har hørt stemmer, som har tvunget vedkommende til at begå kriminelle handlinger, eller der kan være tale om tvangshandlinger, som fører til meget alvorlig kriminalitet.

Som en mere generel forklaring på kriminalitet må det nok siges, at de psykologiske forklaringer er trængt noget i baggrunden af de samfundsmæssige eller de sociologiske forklaringer, som behandles i det følgende.

c. Sociologiske teorier

Sociologien beskæftiger sig med menneskets adfærd og handlinger i grupper og på samfundsniveau. Vi bevæger os altså ud over forklaringer på individniveau og søger forklaringerne på gruppeniveau. På den anden side er der fortsat en forbindelse til det psykiske, idet *socialisationen* – indlæringen af normer – nok foregår i grupper – familien og andre grupper, mens selve resultatet af socialisationen rent faktisk bliver et konkret individ med en bestemt personlighed og psyke.

I socialisationsprocessen har man især lagt vægt på *primærgruppernes* betydning. Det er de grupper, hvor der er tæt kontakt mellem gruppens medlemmer, og hvor der er følelsesmæssige relationer. Man føler samhørighed i gruppen, man siger »vi« om sig selv og gruppen, som bliver en del af ens identitet. Familien, kammeratskabs-

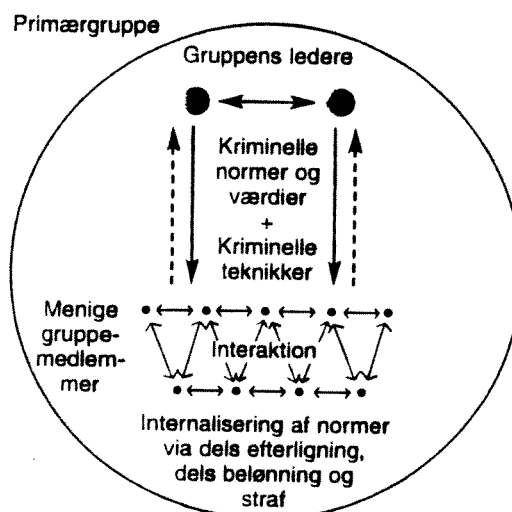
Sutherlands teori om kriminalitet som indlært adfærd

1. Kriminalitet indlæres gennem andre menneskers påvirkning.
2. Indlæringsprocessen foregår i primærgrupper og ikke fx via massemedier.
3. Indlæringen omfatter både selve den tekniske eller »håndværksmæssige« side af kriminaliteten og de holdninger, værdier og adfædsregler, der er knyttet hertil.
4. Mennesker bliver kriminelle, når der i deres omgangskreds fortrinsvis forekommer holdninger, som er positive hvad angår kriminel adfærd. Og der forekommer i miljøet ikke holdninger, som misbilliger kriminalitet.
5. Indlæringen minder om andre læreprocesser, hvor der typisk er tale om efterligning samt belønning og straf i forhold til bestemte former for adfærd.

Der er senere kommet tilføjelser til Sutherlands teori. Man har således påpeget, at det er af central betydning, hvordan man oplever andres holdninger og forventninger, ikke hvordan disse rent faktisk er. Det kan altså

udmærket tænkes, at man tror, at ens forbilleder eller referencegruppe (som man gerne vil ligne) forventer kriminel adfærd, selv om det slet ikke er tilfældet. Men det afgørende er, hvad man tror og ikke de faktiske forventninger hos »læremestrene«. Det gælder generelt i forbindelse med afvigende adfærd, at der ofte er tale om misforståelser og fejlagtige opfattelser af omgivelsernes holdninger.

Figur 5. Sutherlands indlæringssteori

gruppen eller fodboldholdet er eksempler på typiske primærgrupper.

I primærgruppen vil der være *sociale normer*, som handler om, hvilken adfærd der forventes af gruppemedlemmerne. Gruppemedlemmerne har *sociale roller*, som defineres af de forventninger, man har til rollen. Der vil almindeligvis være tale om en *rolledifferentiering* således, at forskellige medlemmer af gruppen har forskellige roller. Der kan være forskel på de forventninger, man har til gruppelederen, til det ældre gruppemedlem og det nye gruppemedlem eller eventuelt til piger og drenge i gruppen.

I primærgruppen lærer individet nogle grundlæggende normer gennem den tidli-

gere nævnte socialisationsproces. Den foregår i familien, i vuggestuer, børnehaver, skoler, idrætsklubber og kammeratskabsgrupper. Senere i tilværelsen kommer der en fortsat socialisation på arbejdspladser og i foreninger samt via massemedier og reklamer; der er mangfoldige socialisationsfaktorer eller agenter. Der sker det, at en del af normerne overtages af individerne og så at sige indbygges i personen, bliver en del af personligheden, uden at vedkommende er klar over, at handlinger og adfærd er et resultat af indlærte normer. Man taler her om *internalisering* af normer. Alle mennesker bærer således i sig en mængde internaliserede normer, som styrer vores måde at være på, og vi er næppe

bevidste om, at det forholder sig sådan.

Den engelske kriminolog *Edwin H. Sutherland* (1883-1950) var epokegørende, når det gælder synet på kriminalitet. Han hævdede, at kriminalitet er noget, man lærer i samspil med andre personer; det foregår i primærgrupper, hvor kriminel adfærd anses for ønskværdig og er prestige-givende.

Kammeratskabsgruppen har stor betydning, især når man tænker på ungdomskriminalitet; gruppens normer angående kriminel adfærd er afgørende for, om unge bliver kriminelle.

Indlæringsteorien er blevet kritiseret for at være for begrænset, idet den ikke i sig selv kan forklare, hvorfor nogle grupper har positive holdninger til kriminalitet, mens andre ikke har det. Og derudover kan den ikke forklare, hvorledes valget af omgangskreds eller kammerater foregår.

Man har ofte villet opfatte kriminalitet – og måske især ungdomskriminalitet – som oprør eller protest mod samfundet. I modsætning hertil har Bloch og Niederhoffer formuleret en teori, der ser ungdomskriminaliteten som et udtryk for det modsatte af oprør, nemlig *konformitet*. I det moderne samfund er ungdomstiden blevet forlænget, og der savnes klare markeringer af, hvornår man er voksen. Den heraf følgende usikkerhed kan hos en del unge føre til ønsker om at afprøve typiske eksempler på voksenadfærd. Det kan være noget med tobak, alkohol, biler og andre materielle goder; måske tvinges man ud i kriminalitet for at afprøve disse ydre former for voksenadfærd, hvis man eksempelvis er for ung til at køre bil eller ikke har råd til at købe en. Udgangspunktet er, at man ønsker at ligne (være konform med) de voksne. Dertil kommer yderligere, at drenge eller unge mænd kan have et behov for at afprøve deres kønsrolle og »vise sig som mænd«. Det indebærer, at man opfører sig smart, skaber spænding og oplevelser. De kriminelle aktivite-

ter vil ofte indeholde disse elementer.

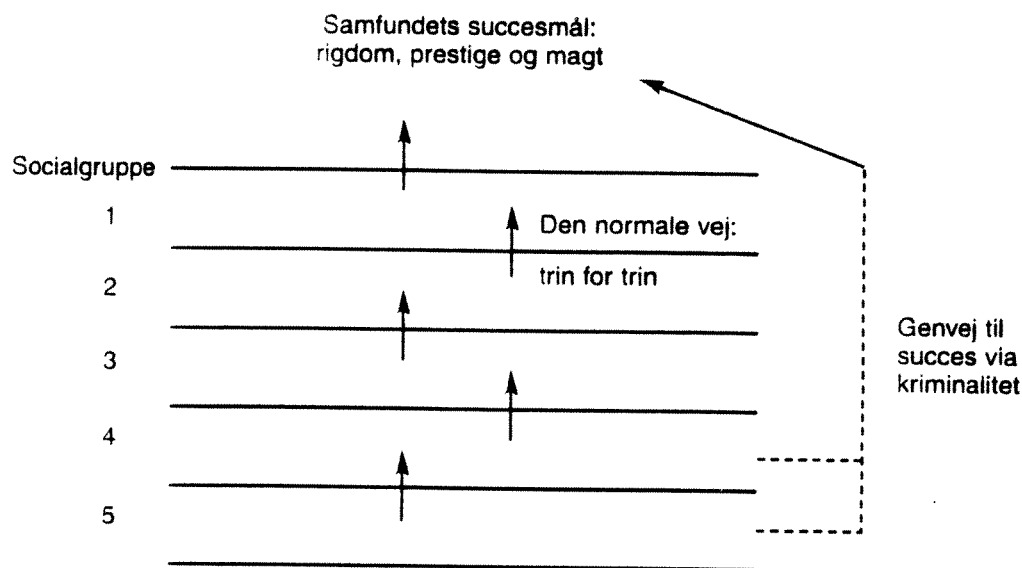
En bredere sociologisk kriminalitetsteori er formuleret af *Robert Merton* (f. 1910), som tager udgangspunkt i hele samfundets opbygning og funktion. Materielle resultater er vigtige i vort samfund. Det er vigtigt at nå disse resultater: biler, motorcykler, moderigtigt tøj, elektronik m.v. Hvordan man når dem, er mindre vigtigt, og nogle mennesker har ikke mulighed for med legale midler at nå de mål, som der lægges stor vægt på i samfundet. De legale midler kan være uddannelse og hårdt arbejde. Hvis denne vej af en eller anden grund ikke kan følges, vil nogle vælge at tage illegale midler i brug. Denne forklaring er blevet kaldt *anomiteorien*, idet *anomi* betyder normløshed: Der mangler normer hos den del af befolkningen, som begår kriminalitet, men disse mennesker har altså ikke andre mål med tilværelsen end de ikke-kriminelle.

I denne sammenhæng er det helt centralt, at adgangen til de legale midler kan være forskellig for forskellige grupper i samfundet, men der vil generelt i samfundet være en anomitilstand, kendetegnet ved en følelse af, at »samfundet er i opløsning«, eller »det hele flyder«. En samfundsperiode med hurtige forandringer vil være en oplagt baggrund for en sådan samfundstilstand.

Man må i henhold til teorien forvente, at mange kriminelle vil være mennesker med kort skolegang og ringe eller ingen uddannelse, og man må forvente, at de vil være arbejdsløse eller uden kontakt til arbejdsmarkedet. Det vil kort sagt være mennesker i en dårlig social situation, folk der tilhører den såkaldte *restgruppe*, dvs. de har ikke en kompetencegivende erhvervsuddannelse. Og rent faktisk må man sige, at det i meget høj grad er mennesker med de ovennævnte karakteristika, der dømmes ved vores domstole og befolker vores fængsler.

Man kan diskutere, i hvilket omfang

Figur 6. Anomiteorien

anomi eller normløshed gør sig gældende i disse år. Og man kan diskutere, om tilstanden i perioder præger hele samfundet eller kun bestemte grupper. Det vil være nærliggende fx at overveje, om den kriminalitet, der i disse år begås af unge andengenerationsindvandrere, lader sig forklare ud fra denne teori. Man har brugt begrebet *statusfrustration*, som skal forstås sådan, at disse grupper er frustrerede over ikke at kunne begå sig i det danske samfund: De klarer sig dårligt i skolen, de har svært ved at finde arbejde, de nægtes adgang til restauranter og diskoteker og respekteres generelt ikke af deres omgivelser.

I denne sammenhæng kunne også nævnes teorien om *relativ deprivation*. Det betyder, at man hæfter sig ved den forholdsmaessige fattigdom, altså fattigdommen i forhold til andre grupper. Man begår kriminalitet – tyveri eller røveri – for at have lige så store materielle goder som naboer, kammerater eller kolleger; man stjæler ikke kun for at stille sult.

Måske kan nogle grupper i byområderne siges at udgøre en *konfliktkultur*, en

subkultur eller en kriminel delkultur, der bevidst søger at opnå respekt, opmærksomhed og omtale gennem hærværk, vold og andre former for kriminalitet. Sådanne grupper vil ofte have en voldsomt overdreven maskulin adfærd, kombineret med generel trods over for enhver form for autoritet som fx forældre, lærere og politi. De vil ofte indtage store mængder alkohol eller narkotiske stoffer, som kan kompensere for deres manglende muligheder for at opnå reel status i samfundet.

Muligvis kan anomiteorien også med held anvendes i relation til fx sort arbejde eller socialt bedrageri, og så vil man nok kunne hævde, at anomien præger hele befolkningen. Det gælder om at opnå rigdom og velstand, man ser og hører, at andre gør det gennem sort arbejde eller via andre smarte metoder. Det indebærer, at normen om lovydighed ophører med at eksistere, i hvert fald når det gælder moms og indkomstskat og regler vedrørende tildeling af offentlig støtte.

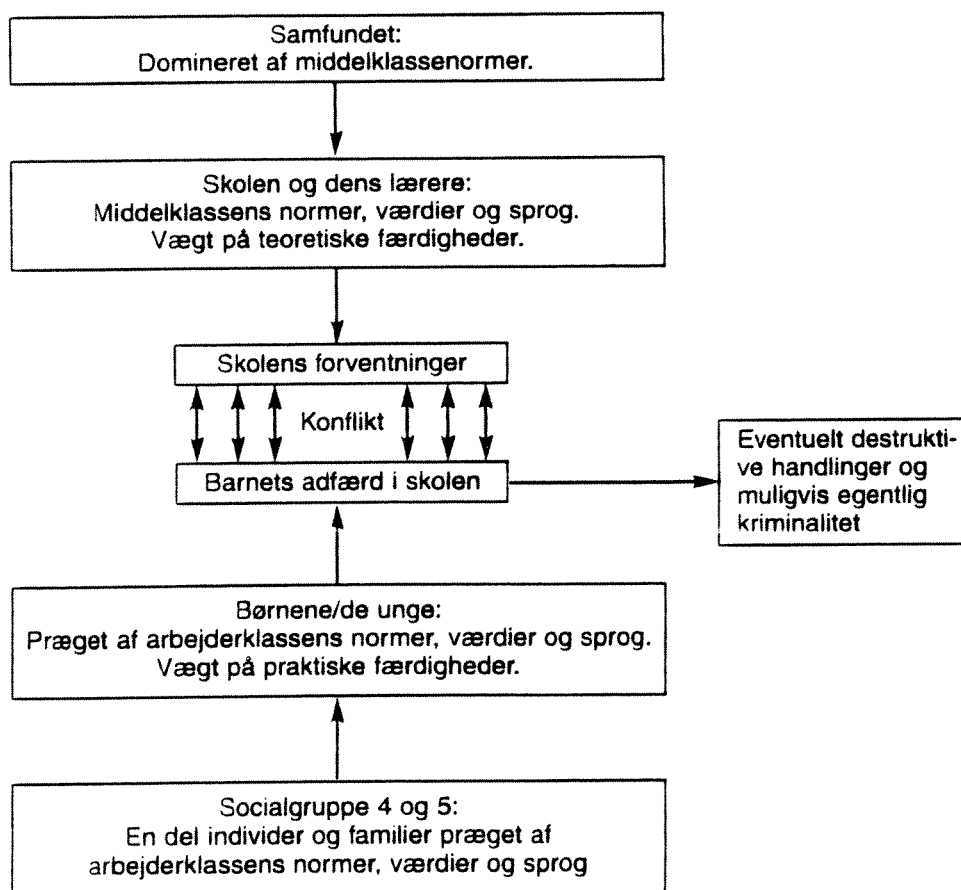
Amerikaneren Albert Cohen har betonet uddannelsessystemets mulige betydning

for især ungdomskriminalitet. Han mener, at de fleste skoler og uddannelsesinstitutioner er stærkt præget af middelklasse-værdier og lægger vægt på abstraktion og teoretiske færdigheder frem for manuelt arbejde. En del børn og unge, som ikke har en typisk middelklassebaggrund vil have svært ved at klare sig i denne verden. De lider ofte nederlag, har svært ved at opfylde de krav, skolen stiller, og vil måske reagere og søge *kompensation* og ny status ved at være negative og destruktive, forstyrre undervisningen og begå uacceptable handlinger. I nogle tilfælde kan dette udvikles til egentlig kriminalitet, der i sig selv er udtryk for manglende respekt for uddannelsens middelklasseværdier.

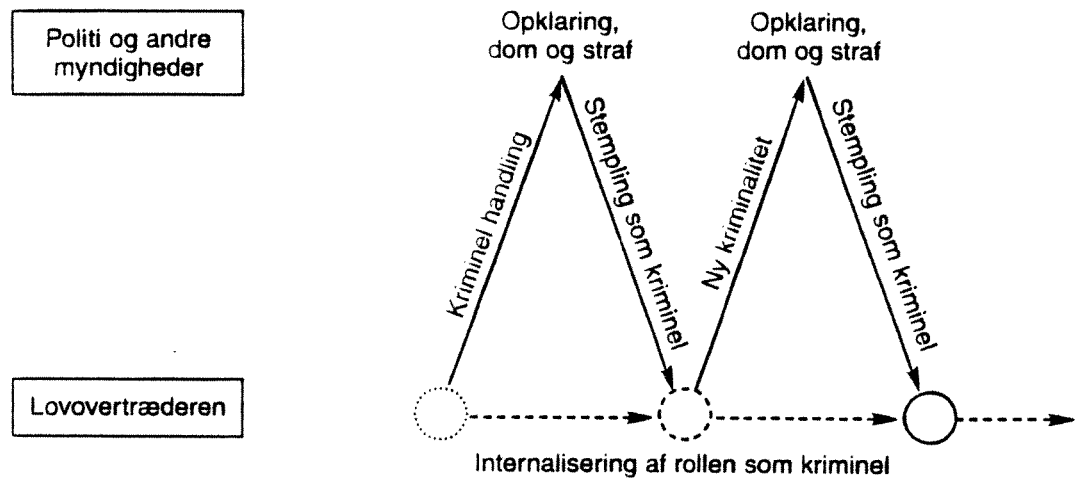
Der eksisterer også en *interaktionistisk*

teoriretning, som lægger vægt på at betragte den kriminelle, den sociale afviger, i samspil med politi og myndigheder. Teori-erne på dette område kaldes også *stigmatiseringsteorier* (»stigma« betyder brændemærke). Det centrale er, at den kriminelle efterhånden lærer sin rolle som afviger og altid vil opfatte sig selv som afviger i evig konfrontation med politi og domstole. Det bliver en del af den kriminelles identitet og selvopfattelse. Måske kender de fleste af os i virkeligheden denne følelse i mindre format, når vi møder politiet på gaden. Har vi nu gjort noget galt? Er der lys på cyklen foran og bagpå? Mon de så, jeg undlod at vise tegn, da jeg svingede for et øjeblik siden? Osv, osv. Man har lidt dårlig samvittighed. Man er en potentiel lovovertræder,

Figur 7. Cohens teori om ungdomskriminalitet

Figur 8. Interaktionistisk kriminalitetsteori

og politiet er altid på jagt efter en. Betjentene er i sådanne situationer vores modspillere.

Den kriminelle vil i hele sin adfærd have dette udgangspunkt og vil følgelig fortsætte sin kriminalitet ud fra det givne, veldefinerede mønster, og politiet vil fortsætte jagten på ham indtil afsløring og dom. Efter udstået straf kan en ny runde begynde.

De såkaldte *økologiske teorier* beskæftiger sig med, hvorledes de fysiske rammer og først og fremmest storbyernes udvikling kan medføre stigninger i kriminaliteten. Man har konstateret, at kriminaliteten er større i store byer end i små byer og landsbyer, og man har konstateret, at kriminaliteten ikke er ens i storbyernes forskellige kvarterer. Allerede i årene før 2. verdenskrig udformede en gruppe sociologer i Chicago en teori om bymæssighedens indflydelse på kriminaliteten. De opdelte storbyen i en række sektioner med særlige kendetegn.

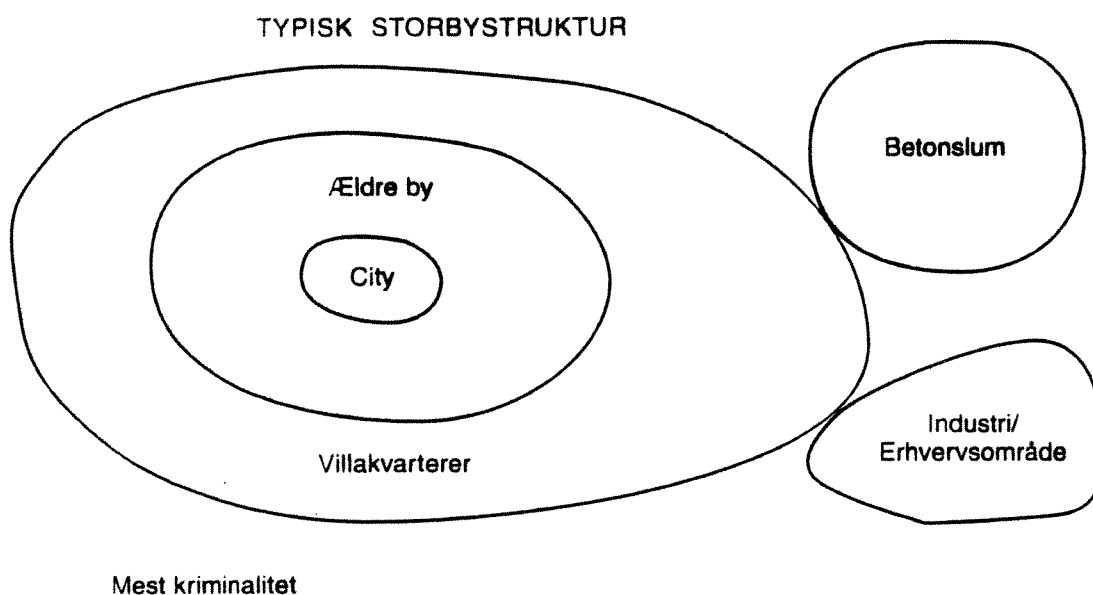
Byens centrum er et udpræget butiks- og kontorområde med få beboere. Uden om centrum ligger en overgangszone med blandet bolig-, butiks- og håndværkskvarter. Ofte er der i dette kvarter egentlige slumbebyggelser. Huslejerne er lave, og der bor mange ufaglærte og enlige i dette

område. Den højeste kriminalitet er i dette område. Bevæger man sig længere bort fra centrum stiger indbyggernes sociale status, og boligerne bliver af højere kvalitet. Længst ude ligger de egentlige villakvarterer med den laveste kriminalitet og de mest velstående indbyggere.

Udgangspunktet for denne kategorisering af byens kvarterer er Chicago i trediveerne, og det kunne vel også være København for 40-50 år siden. Imidlertid har både byerne og befolkningsmønstret ændret sig meget gennem de seneste år. Der er sket udbygninger af storbyerne med nye bebyggelser i yderområderne, og nye befolkningsgrupper er kommet til. Denne udvikling indebærer nok, at man må formulere sig anderledes end tidligere, når det gælder beskrivelsen af kriminaliteten i disse byer. Afgørende er det imidlertid at være opmærksom på, at levevilkår, boligforhold, boligkvarterernes fysiske udformning og beliggenhed kan være med til at forklare en del af kriminalitetsudviklingen i området.

Der er gennem de seneste år sket udflytninger fra mange storbyers indre kvarterer til nye golde betonkvarterer i byernes udkant. Befolkningsgrupper – danskere, indvandrere og flygtninge – blandes i disse

Figur 9. Den økologiske teori om kriminalitet

kvarterer. En betydelig andel af indbyggerne er ofte sociale klienter med alkohol- og narkomisbrug. I andre tilfælde er der tale om eneforsørgere eller to udearbejdende forældre, så de større børn måske overlades til sig selv i denne nye slumverden. Her er ofte ingen nærbutikker, ingen små næringsdrivende, som kan give kvartererne et miljø – som fx de gamle brokvarterer i København. Disse nye områder bliver da arnested og udgangspunkt for eksempelvis en masse ungdomskriminalitet, især fordi den *sociale kontrol* mangler totalt, idet de voksne, som skulle være aktive i socialisationsprocessen, overhovedet ikke er til stede i området, i hvert fald ikke i dagtimerne. Børn og unge kan i høj grad være overladt til sig selv, uden at have noget fornuftigt at tage sig til.

Naturligvis er disse formuleringer lidt firkantede, og virkelighedens verden kan da også i en række tilfælde være ganske anderledes. Nogle steder er der også efterhånden taget højde for de nævnte problemer; der kan være indrettet fritidsklubber, idrætsforeninger eller andre aktivitetssteder med personale, så man har tilbud til de

unge. Men generelt må det siges, at der har været store problemer i mange nye boligområder i storbyernes periferi. Navne som Vollsmose, Gjellerupparken og andre tilsvarende områder har ofte været på aviserens forsider i relation til omtale af flere forskellige former for kriminalitet og sociale problemer i øvrigt.

Gennem de seneste år har man ved planlægning af nye boligområder søgt i størst muligt omfang at tage ved lære af de dårlige erfaringer, som er nævnt ovenfor. Alene ved den fysiske udformning af områderne kan man søge at skabe et mere positivt miljø, der skaber muligheder for naturoplevelser og sociale aktiviteter, som kan hjælpe beboerne og deres børn til at få et bedre liv i det hele taget. Det er selvfølgelig indlysende, at de fysiske rammer ikke i sig selv kan sikre, at kriminalitet og sociale problemer undgås. Men med velgennemtænkte bebyggelsesmønstre og boligindretninger kan man dog søge at skabe de bedst mulige rammer, så man har et godt grundlag for en byudvikling, der ikke i sig selv nærmest fremelsker kriminalitet.

d. Moderne kriminologi

Den moderne kriminologi vil nok først og fremmest interessere sig for samfundsforholdene i bredeste forstand, eftersom talrige undersøgelser har vist, at kriminaliteten varierer med ændringer i samfundets indretning, herunder den materielle kultur, altså de økonomiske og erhvervsmæssige forhold og den teknologiske udvikling. Kriminalitetens variation mht. køn, alder, familie- og opvækstforhold, uddannelse og social status indebærer også, at samfundet som sådan kommer i fokus, når fænomenet kriminalitet skal forklares. Det er jo samfundet, der danner baggrund og tager beslutninger, når det drejer sig om de ovennævnte forhold og eventuelle ændringer af dem.

Man har i de seneste år interesseret sig meget for kriminalitetens konsekvenser for de direkte implicerede, både gerningsmænd, ofre og indirekte berørte såsom naboer, familie, bekendte og arbejdspladser. Også lokalsamfunds, bysamfunds og hele samfundets påvirkning har været i fokus for kriminologernes studier, ligesom det internationale samfunds vilkår i relation til kriminalitet er blevet meget aktuelt, efter at EU-samarbejdet udvides, både hvad angår antallet af lande, og hvad angår sagsområder, der er omfattet af samarbejdet.

Der har i de seneste år udskilt sig et særligt studiefelt, *viktimologi*, som har søgt at belyse kriminalitetens konsekvenser for ofre samt at finde ud af, om der er særlige grupper i befolkningen, der med størst sandsynlighed bliver ofre. Det er selvsagt vigtigt at have kendskab til faktorer, som medfører øget risiko for at blive udsat for kriminalitet. I forbindelse med visse former for kriminalitet kan der tænkes et særligt forhold mellem forbryderen og hans offer. Det gælder de klassiske forbrydelser

som vold, drab, voldtægt, røveri og tyveri, og viktimologerne har da også især interesseret sig for kriminalitet, hvor offeret kan identificeres som en enkeltperson. Man har udarbejdet teorier om ofrenes livsstil og den dermed forbundne udsathed for kriminalitet. Det har givet anledning til mange diskussioner og kritik, fx i relation til debatter om voldtægt og kvinders risiko for at blive udsat for denne forbrydelse. Hvornår kan man hævde, at det nærmest er kvindens egen skyld? Eller er det nogensinde det?

Der har i kølvandet på viktimologi-diskussionen været en ophedet politisk debat, hvor især politiske partier på højrefløjen har ønsket en aggressiv offerpolitik, som bl.a. indebærer legalisering af tåregasspray til håndtasken og andre typer af selvforsvarsmidler. Man har endvidere ønsket generelle skærper af straffene, så ofrene kan iagttage, at man tager deres lidelser alvorligt.

Befolkningens viden om kriminalitet og straf, frygten for kriminalitet, holdningen til de kriminelle og synet på straf er blevet udforsket. Det viser sig her, at der ikke er nogen stor viden om kriminaliteten. Der eksisterer en række myter, som ofte udbygges og bekræftes af den måde, kriminaliteten formidles på i medierne. Det har nu og da ført til næsten skrækvisioner hos dele af befolkningen, og politikere har ved flere lejligheder på et ganske spinkelt grundlag følt sig foranlediget til at tage initiativer til effektivisering af både politiets og domstolens indsats mod kriminaliteten, selv om den faktiske udvikling ikke har været alarmerende.

Kriminologerne har også interesseret sig for, hvordan kriminalitet og reaktionerne på kriminalitet er med til at forme samfundet i en ganske bestemt retning. Fx giver den ny teknik med mulighederne for elektronisk overvågning, opbygning af omfattende kartotekssystemer m.v. langt bedre

muligheder for at forebygge og efterforske en stor del af kriminaliteten. »Forbryderne har ikke en ærlig chance«, kunne man sige i visse sammenhænge. Men ønsker man et sådant overvågningssamfund med den

mentalitet, det måtte føre med sig? Hvordan vil det påvirke befolkningen generelt? Kan der være uønskede konsekvenser af en massiv og muligvis effektiv overvågning med de moderne elektroniske midler?

Figur 10. Teorier om kriminalitet, opdelt efter forklaringsniveau

I N D I V I D	Biologisk (Lombroso)	Den kriminelle har særlig kropsbygning og kranieform. Repræsenterer et »tilbagespring« i menneskets udvikling.
	Psykologisk (Freud)	Uheldig personlighedsudvikling i barndommen. Over-jeget er ikke virksomt.
G R U P P E	Indlæringspsykologi (Sutherland)	Indlæring i grupper man ønsker at identificere sig med.
	Konformitet	Voksenlivets roller afprøves, hvilket fører til kriminalitet.
	Stigmatiseringsteori/ interaktionistisk teori	I samspil med politi, domstole og myndigheder generelt udvikler man en identitet som kriminel.
	Kriminel delkultur	Man søger at opnå respekt og status gennem kriminalitet.
S A M F U N D	Statusfrustration (Cohen)	Gennem kriminalitet udvises foragt for middelklasseværdier.
	Anomiteori (Merton)	Samfundets succes-mål kan af store grupper kun nås gennem afvigende/ kriminel adfærd. Anomi
	Relativ deprivation	Kriminalitet for at have lige så meget som de andre.
	Økologisk teori	Fysiske rammer i storbyområder er grobund for kriminalitet.